

Sołtysi – naturalni liderzy wiejskich społeczności

Sołtysi są naturalnymi liderami w swoich małych Ojczyznach. Mają godnie reprezentować mieszkańców, dbać o ich interesy, wsłuchiwać się w ich problemy oraz dążyć do rozwoju lokalnych społeczności.

„Cie choroba!” – zaczynał swoje słynne monologi uhonorowany tytułem „Pierwszego sołtysa III RP” Jerzy Ofierski, wcielający się w rolę stworzonego przez siebie sołtysa Kierdziołka, rezolutnego chłopca ze wsi Chłapkowice. Czy dzisiejszy wizerunek sołtysa ma jeszcze coś wspólnego z tym uosobieniem wiejskiego filozofa, który celnie demaskował ludzkie wady i absurdy systemu? Kim jest współczesny sołtys?

To pytanie szczególnie ważne na Mazowszu, na którym – obok wielkomiejskiego rysu, jaki nadaje mu położenie na jego terenie aglomeracji warszawskiej – przeważający obszar ma jednak charakter wiejski. Użytki rolne zajmują ok. 65 proc. powierzchni województwa (lasy – dalsze 22 %), a na 314 gmin przypada 35 gmin miejskich, 53 gminy miejsko-wiejskie i aż 226 gmin wiejskich. To właśnie na terenie tych gmin działają sołtysi – choć trzeba przyznać, że nie wyłącznie. Jak podaje dziennik „Rzeczpospolita”, choć sołectwa są ustanawiane przeważnie na obszarze wiejskim, a w miastach jednostkami pomocniczymi w większości są osiedla czy dzielnice, w których odpowiednikiem sołtysa jest zarząd osiedla (dzielnicy) albo przewodniczący zarządu osiedla (dzielnicy), to istnieją jednak miasta (np. Bełżyce w powiecie lubelskim) gdzie są ustanawiane sołectwa jako jednostki pomocnicze. Takich miast w Polsce, które mają burmistrza i sołtysa jest 13.[1]

Z sołtysem przez historię

Urząd sołtysa został utworzony we wsiach lokowanych na prawie niemieckim już **na przełomie XII i XIII wieku**. Pierwszym sołtysem zazwyczaj zostawał zasadzca (wyznaczony organizator wioski), który reprezentował interesy pana feudalnego. Pierwsze nazwy niemieckie tego urzędu brzmiały: *scholtis*, *szoltiz*. Sołtysem mógł zostać szlachcic, mieszczanin albo (najczęściej) miejscowy chłop. Gdy pan feudalny lokował wieś bez pomocy zasadzcy, sołectwo nabywali przedstawiciele szlachty albo bogaci mieszczaństwo. Od początku XIII do połowy XIV wieku urząd sołtysa był dziedziczny przez najstarszego męskiego potomka. W XIV wieku proponowano, by z sołtysów uczynić odrębną warstwę społeczną. Co ciekawe, często zdarzało się przenoszenie sołtysów lub ich dzieci do stanu rycerskiego.

W okresie zaborów zadania wiejskiego samorządu były różne w zależności od polityki zaborców. W Królestwie Polskim w gromadach sołtys był organem wykonawczym, a organem uchwałodawczym - zgromadzenie mieszkańców. Sołtys był zobowiązany do utrzymania porządku publicznego (mógł przy tym stosować kary porządkowe: pieniężne, aresztu i robót publicznych).

Po odzyskaniu niepodległości funkcjonowały w Polsce cztery systemy samorządności jako pozostałości polityki państw zaborczych i dopiero wprowadzenie ustawy scaleniowej w 1933 r. doprowadziło do ich ujednolicenia. Samorząd wiejski był uzupełnieniem samorządu gminnego. Sołectwa (czyli wtedy gromady) mogły posiadać własne mienie i czerpać dochody z jego wykorzystania. Sołtys był wybierany na 3-letnią kadencję i był kontrolowany przez gromadzką komisję rewizyjną.

W okresie PRL, choć zadania sołectw drastycznie ograniczono, funkcja sołtysa zachowała ciągłość. W 1954 r. na 4 lata została zastąpiona instytucją pełnomocnika gromadzkiej rady narodowej. W 1958 r. przywrócono funkcję sołtysa, choć poza nazwą niewiele się zmieniło: w latach 1958–1972 sołtys był pośrednikiem między mieszkańcami wsi, a gromadzką radą narodową, a po 1973 r. między mieszkańcami, a gminną radą narodową oraz naczelnikiem gminy. Sołtysi pełnili funkcje administracyjne, samorządowe i organizacyjno-społeczne, a wybierano ich w wyborach jawnych na 3-letnią kadencję.

Zadania i kompetencje

Obecnie ramy prawne funkcjonowania sołtysów wyznaczają: ustawa o samorządzie gminnym z 1990 r., ustawa o funduszu sołeckim przyjęta w 2011 r., a także akty prawa miejscowego (statuty sołectw i gmin). Według nich sołtys jest organem wykonawczym sołectwa jako jednostki pomocniczej gminy, organem uchwałodawczym jest zebranie wiejskie, a doradczo-wspierającym – rada sołecka. Sołtys korzysta z ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym. Jest wybierany przez zebranie wiejskie, choć zdarzają się sołectwa, które organizują wybory na wzór wyborów do rad gmin czy powiatów.

Przepisy ustawy o samorządzie gminnym nie mówią dokładnie, jakie funkcje pełni sołtys i jakie są jego obowiązki. Szczegółowe regulacje określone są zazwyczaj w statucie sołectwa uchwalanym przez radę gminy. To gminy zatem decydują, jakie prawa i obowiązki przekazują sołectwom. Statuty sołectw są jednak często dość ogólne, zatem to, kim sołtys jest i czym się zajmuje zależy na ogół od tradycji, osobowości i aspiracji poszczególnych sołtysów: bywa, że stają się tylko „doręczycielami” czy „inkasentami”, ale najczęściej pełnią rolę autentycznych liderów, którzy mobilizują mieszkańców do wspólnego działania.

Najważniejsze kompetencje sołtysa to: reprezentowanie sołectwa na zewnątrz, zwoływanie zebrań wiejskich, realizowanie uchwał rady gminy dotyczących sołectwa, dokonywanie poboru podatków rolnego i leśnego, uczestnictwo w sesjach rady gminy oraz w pracach jej organów bez prawa do głosowania oraz branie udziału w posiedzeniach komisji rady gminy, jeśli rozpatrywane są sprawy sołectwa.

Naturalni liderzy

Rzecz o ponad 40 tysięcy sołtysów to także ogromny zasób aktywności społecznej. Sołtysi są naturalnymi liderami lokalnych społeczności nie tylko z racji pełnionej funkcji – z jednej strony ich uprzednie zaangażowanie społeczne powoduje, że zostają wybrani na sołtysa, z drugiej – kapitał zaufania, jaki w ten sposób zdobywają, pozwala im działać szerzej. Jak twierdzi Arkadiusz Ptak z Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, ponad 70% sołtysów należy do organizacji społecznych działających na polskiej wsi (najczęściej Ochotnicza Straż Pożarna, Koło Gospodyń Wiejskich, Lokalna Grupa Działania, rady parafialne oraz rady rodziców działające w szkołach i przedszkolach). Sołtysi bywają również aktywni w partiach politycznych, do których należy ok. 15%, a ponad 70% sołtysów staje do wyborów do rady gminy, osiąga sukces i wybierana jest na radnego.^[2]

Mazowieckie wsparcie

Doceniając rolę, jaką w lokalnych społecznościach pełnią ich naturalni liderzy, samorząd województwa mazowieckiego utworzył „Mazowiecki Instrument Aktywizacji Sołectw”, aby dać im narzędzia i finanse pomagające rozwijać małe Ojczyzny. Gdy program startował w 2018 r. Samorząd przeznaczył na ten cel 4,7 mln zł. Do 26 marca trwa nabór wniosków do kolejnej, IV już edycji programu na 2021 r. Na jego realizację władze regionu zarezerwowały 15,1 mln zł. Szczegóły na stronie www.mazovia.pl/rolnictwo.

Sołtysi (i sołtyski) w liczbach

Według danych GUS w 2019 r. na Mazowszu było 7315 sołtysów, z czego aż 3218 to kobiety. Te proporcje generalnie odzwierciedlają również dane ogólnopolskie, w których widać wyraźną tendencję wzrostową: to właśnie kobiety stają się naturalnymi oficjalnymi liderkami wiejskich społeczności (bo nieoficjalnymi były już od dawna). W 1958 r. w Polsce działał zaledwie 1% sołtysów, w 1967 roku – już 2,8%. W 2009 r. odsetek ten wynosił 30,2%, a w roku 2011– 34,7%. Według danych GUS już na koniec 2018 r. na 40 447 sołectw w Polsce funkcję sołtysa sprawowało 24 251 mężczyzn (niecałe 60 proc.) oraz 16 196 kobiet (około 40 proc.). Tendencja wzrostowa się jednak utrzymuje: jak wynika z danych zebranych przez Stowarzyszenie Sołtysi Mazowsza, liczba kobiet sprawujących urząd funkcję sołtysa wyrównała się z liczbą mężczyzn.

Dzień Sołtysa

11 marca przypada Dzień Sołtysa. Choćby z tej okazji warto uświadomić sobie, że sołtysi to nie „inkasenci” ani też anonimowa „władza” – to ludzie z krwi i kości, realizujący swoje pasje, spośród których najczęściej mówią o jednej: chęci pomocy innym. Zachęcamy do spotkania z nimi na łamach marcowego numeru miesięcznika „Mazowsze. Serce Polski” (s. 4-7).

Sołtysom zaś życzymy, aby w swoich trudnych zadaniach nigdy nie zostawali sami, bez pomocy; żeby mogli zawsze liczyć na wsparcie rady sołeckiej, rady gminy i wójta wraz z urzędem gminy oraz na zaangażowanie i jedność mieszkańców; wreszcie – żeby dzięki temu wsparciu udało się zrealizować wiele zadań dla swoich małych Ojczyzn.

[1] <https://www.rp.pl/artykul/1180788-Soltyssem-mozna-byc-takze-w-miescie.html>, dostęp 04.03.2021

[2] Ptak, A. (2017) „Kapitał społeczny sołtysów”, *Wies i Rolnictwo*, (2 (175), s. 29–48.

[Sołtys Wąchocka został na pomniku umieszczony z charakterystycznymi atrybutami: kołem, za pomocą którego jest wybierany i telefonem komórkowym \(źródło: Wikipedia/Witkowski Marcin\)](#)

[Pomnik sołtysa w Wąchocku \(źródło: jedzwpolske.pl/Anna.Ostatek\)](#)

UWAGA

Informacje opublikowane przed 1 stycznia 2021 r. dostępne są na stronie archiwum.mazovia.pl